

Cultuur in de ban van maakbaarheid

Floor Ockers Kunst en cultuur hebben het zwaar. Niet eerder waren ze zo diep beledigd en tegelijkertijd zo zichtbaar als de afgelopen anderhalf jaar. Halbe Zijlstra draaide de subsidiekraan een stukje dicht en stootte kunst van haar voetstuk. De vraag die telkens rijst: welke taak heeft de overheid met betrekking tot kunst- en cultuureducatie?

We ontkomen bij het beantwoorden van de vraag naar de culturele taak van de overheid niet aan het al zo vaak geciteerde Thorbecke-adagium, dat luidt: 'De Regering is geen oordeelaar van wetenschap en kunst.' Over het algemeen roept deze uitspraak twee reacties op: omarming of afkering. Dit verdeelt het politieke landschap in respectievelijk rechts en links met betrekking tot een visie op kunst.

Het Thorbecke-adagium zoals dat nu is vormgegeven, is niet langer houdbaar, daar zijn zowel rechts als links het over eens. Er wordt zelfs gesproken over een Thorbecke-paradox, persoonlijk zou ik het een tegenstrijdigheid noemen. Die luidt als volgt: aan de ene kant is de overheid door de jaren heen meer geld gaan investeren in kunst en cultuur, maar aan de andere kant heeft zij het zicht op zowel kwaliteit als kwantiteit verloren, omdat zij zich er niet inhoudelijk mee bemoeit.

Er zijn twee oplossingen voor dit probleem, linksom of rechtsom. Of de overheid gaat zich

politiek inhoudelijk bemoeien met kunst, met als gevolg dat de banenmotor van links weer op volle toeren gaat draaien, of de overheid draait de geldkraan dicht met als motto: minder investeren betekent minder baantjes creëren. Beide oplossingen doen het Thorbecke-adagium geen recht, het probleem zit hem erin dat het tot in alle hoeken en gaten is doorgevoerd in het Nederlandse kunst- en cultuurbeleid en door politieke concessies tot een bureaucratisch log monster is geworden. Een monster dat zich in navolging van ambtelijke apparaten in rap tempo vermenigvuldigt, zich steeds meer taken heeft toebedeeld en overduidelijk kleur heeft bekend. We kennen deze vleesgeworden personificatie van het adagium als de Raad voor Cultuur.

Niet langer houdbaar

De Raad voor Cultuur is niet het enige verouderde overblijfsel van ons poldermodel, er zijn er inmiddels vele, maar laten we

Het Nederlands Watermuseum in Arnhem (foto boven) profileert zich als familiemuseum. Bezoekers van alle leeftijden worden gestimuleerd samen activiteiten te ondernemen, zoals het uitvoeren van waterproefjes. Foto: Jurjen Poeles.

Ook het CODA in Apeldoorn (foto onder) richt zich op familiebezoek. Het museum biedt tentoonstellingen voor een groot en breed publiek, al dan niet voorzien van interactieve opdrachten voor alle leeftijden. Foto: Moniek Polak (www.moniekpolak.nl)

Met het programma *Tempel zonder Drempel* wil Het Concertgebouw publieksverbreding en cultuurparticipatie stimuleren. Tijdens liedjesprogramma's en kinderconcerten zitten kinderen dicht bij de

muzikanten, zodat ze de instrumenten goed kunnen horen en zien. Foto boven: Ronald Knapp, foto onder: Elmer van der Marel.

inzoomen op de gevraagde en ongevraagde adviezen die de Raad aan het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap geeft en dan met name die op het gebied van cultuureducatie. De visie van de Raad daarop is glashelder: ‘Educatie is meer dan leren rekenen, lezen en schrijven. Daarom heeft ieder kind recht op een culturele loopbaan.’ Dit is de grondslag van mijn overtuiging dat het huidige kunst- en cultuurbeleid niet langer houdbaar is. Er ligt namelijk een maakbaarheids-gedachte aan deze stelling ten grondslag plus nog een ander product van onze welvaartsstaat: de verworven rechten. Begrijp me niet verkeerd, als liberaal maak ik me hard voor gelijke kansen, maar er is ook nog iets als talent. Ik ben dan ook van mening dat iedereen met talent recht heeft op gelijke kansen in de vorm van een opleiding, ongeacht uit welke sociale en economische klasse hij of zij komt, maar om nu te zeggen dat ieder kind recht heeft op een culturele loopbaan gaat mij te ver. Daar zit een maakbaarheids-gedachte achter dat iedereen maar kunstenaar moet kunnen worden. Het is toch frappant dat bij de opleiding medicijnen een numerus fixus geldt en bij kunstinstellingen niet. We zien ons dus nu geconfronteerd met het feit dat het aanbod aan afgestudeerden aan de diverse kunstopleidingen vele

malen groter is dan de vraag ernaar. Dat is niet op te lossen door het aanbod zoet te houden met subsidies of door vraag te creëren door kinderen op scholen het belang van kunst door de strot te drukken – vaak in de vorm van de theoretische canon.

Mijn inziens moeten we dit probleem op twee manieren te lijf gaan. Enerzijds moeten we het aanbod verkleinen. Minder kunstenaars verhoogt juist de maatschappelijke draagkracht en zorgt ervoor dat het publiek de

Het gaat te ver om te zeggen dat ieder kind recht heeft op een culturele loopbaan

kunst op waarde weet te schatten, al dan niet economisch of intrinsiek. Anderzijds moeten we kijken naar de rol van kunsteducatie in het basisonderwijs en in het voortgezet onderwijs. Bij de invulling van het onderwijs ontkomen we er niet aan om een tweedeling te maken in primaire en secundaire vakken, maar eerst moeten we kunsteducatie zelf opsplitsen. Doel van kunsteducatie is niet: leren iets mooi te vinden, maar het doel is creativiteit stimuleren en ontwikkelen. Net zoals het doel van lichamelijke opvoeding niet het krijgen van een betere conditie en een afgetraind lichaam is, maar het ontwikkelen van competenties als doorzettingsvermogen, discipline en samenwerking.

Alleen in het licht van creativiteit is het kunstonderwijs te zien als primair vak. Kunst beschouwen is een secundair vak. In mijn opinie is het doel van kunstonderwijs jongeren creatieve en innovatieve vaardigheden bijbrengen, zodat zij buiten de

gebaande kaders kunnen denken en bewegen. Hierop moet dan ook de nadruk liggen in het kunstonderwijs.

Zelfstandig en zelfbewust

Onderwijs hoort kinderen te helpen om later zelfstandig en zelfbewust door het leven te kunnen gaan. Dit proces van zelfbewustwording vraagt om een confrontatie met wat 'anders' is. Liberalen zien de school niet als een instelling die zich moet voegen naar het geestelijk klimaat dat bij de ouders thuis heerst. Het is juist van belang dat leerlingen op school in aanraking kunnen komen met dat waarvan zij thuis bewust of onbewust afgesneden zijn. Het onderwijs moet dus niet het verlengstuk van ouderlijke opvattingen zijn.

Wie in zijn jonge jaren nooit aan bepaalde cultuuruitingen is blootgesteld, zal zich als volwassen burger extra moeten inspannen om die cultuuruitingen op waarde te schatten. Vanuit dit perspectief is er veel te zeggen voor degelijk cultuuronderwijs, dat leerlingen vertrouwd maakt met relevante kunstvormen en cultureel erfgoed. Dat onderwijs kan een nuttig tegenwicht bieden tegen de culturele eenkennigheid die sommige leerlingen van huis uit meekrijgen. Om later een

autonoom leven te kunnen leiden, een leven dus dat niet door keuzes van anderen is gedetermineerd, moeten leerlingen op school kennis kunnen maken met een breed palet aan levensinvullingen.

De afgelopen decennia heeft het cultuuronderwijs de weg afgelegd die door veel andere onderwijsvakken is bewandeld. De nadruk verschoof van persoonlijke expressie via cognitieve vaardigheden naar zelfstandig leren, maar heeft geen einde kunnen maken

Leerlingen moeten kennismaken met een breed palet aan levensinvullingen

aan de oude klacht dat het kunstonderwijs voor spek en bonen meedoet. Een teken aan de wand is dat zowel leerlingen als ouders kunstvakken als leuk maar onbelangrijk zien.

Ook zijn er grote verschillen in de mate en kwaliteit van cultuureducatie die leerlingen in Nederland krijgen. De Britse onderzoekster Anne Bamford constateerde enkele jaren geleden dat het Nederlandse systeem er ondanks veel goede investeringen uitziet als een onsamenhangend patroon van kunstzinnige en culturele ervaringen van wisselende kwaliteit. Het probleem spitst zich toe op de manier waarop kinderen zich binnen het onderwijssysteem de intrinsieke waarde van kunst eigen maken. Daarover is geen eenstemmigheid, ook omdat te weinig is nagedacht over de vraag wat de artistieke ervaring van leerlingen eigenlijk inhoudt. De aanbeveling is vaak om hen maar naar het museum of het theater te sturen, zodat ze ter plekke kunnen leren. Daarmee wordt

Floor Ockers

is algemeen secretaris van de Jongeren Organisatie Vrijheid en Democratie van de VVD

de artistieke ervaring teruggebracht tot de ervaring binnen de muren van het theater of museum en binnen de tijdspanne van de voorstelling of de duur van het bezoek aan de expositie. Natuurlijk is dit bezoek een *ervaring*, net als bioscoopbezoek, televisiekijken of wandelen in de natuur, maar kunsteducatie hoort niet primair te draaien om het theaterproces en om kennismaking met de vaardigheden die daarbij nodig zijn.

Virtueel repertoire

Het educatieve proces is nu gemakshalve gericht op de institutionele kant van de cultuur waar het aankomt op participatie en de bijbehorende vaardigheden. Hoe belangrijk dit ook is, de inhoudelijk-esthetische kant van de cultuur zou leidend moeten zijn bij kunsteducatie en zou op school meer gewicht moeten krijgen. Ook buiten het aanbod van de culturele instellingen zou dit inhoudelijk-esthetische aspect van kunst en cultuur in de klas aandacht moeten krijgen. Leerlingen zouden los van voorstellingen en exposities een gevoel voor de essentie van kunst moeten kunnen ontwikkelen. Zodat zich in hun hart en hoofd een eigen, individueel 'virtueel repertoire' kan vormen. In de lessen op school kunnen onderdelen van een culturele en cultuurhistorische canon worden behandeld. Bij voorkeur komt dit dan ook terug in het repertoire van de culturele instellingen die de klas bezoekt. Leerlingen met vouchers naar het museum of de bioscoop sturen, is nuttig, maar dit moet een aanvulling zijn op pedagogisch verantwoord cultuuronderwijs in de klas, geen vervanging daarvan.

Registraties van voorstellingen of tentoonstellingen en ander bronnenmateriaal kunnen een geschikt leermiddel in het cultuuronderwijs zijn. De selectie daarvan en de manier waarop het in het leerproces wordt ingezet, is bij uitstek het professionele domein van de leraar. Vervolgens zou het onderwijs cultuurinstellingen kunnen vragen

om in het aanbod aan te sluiten bij het zogenaamde 'virtuele repertoire' dat de leerlingen aanspreekt. Dat is een aanzet om de regimes van theater en school te integreren tot één regime, waar kennis en vaardigheden worden gecombineerd en elkaar versterken. Dat is dus een andere benadering dan nu gebruikelijk: scholen koersen te veel op wat kunstinstellingen toevallig aanbieden.

Beleidsmatig stellen we nu de constante behoefte van de kunstenaar centraal. Maar hierin heeft de overheid geen taak; deze taak ligt namelijk bij de kunstliefhebber, die zelf heel goed in staat is om zijn eigen behoeftes te vervullen. Wat betreft kunsteducatie is er wel een taak voor de overheid weggelegd, en dat is zoals gezegd creativiteit te bevorderen als essentiële vaardigheid om met een progressieve kijk deel te kunnen nemen aan de maatschappij.

Literatuur

- Bamford, A. (2007) *Netwerken en verbindingen: arts and cultural education in The Netherlands*. Den Haag: Ministerie van OCW.
- Hilvoorde, I. van (et al.) (2012) *Manifestaties van de vrijheid des geestes: een liberale kijk op cultuur en sport*. Den Haag: Teldersstichting. Delen uit dit rapport, waaraan ook de auteur heeft meegewerkt, zijn in het artikel verwerkt.